

Zenbakien amildegia

Lerro hauek idaztera esertzen naizen honetan, Haitiko lurrikarak eragindako hildakoak zenbat diren ez da oraindik zehatza. Gobernuak Port-au-Price eta inguruetan 150.000 bat lurperatu dituztela adierazi du; asko izan zitezkeen oraindik hondakinen artean desagertuak, ordea. Gainera, horrenbeste dira zaurituak, ezen hurrengo egunetan, hila-beteetan kasik, zenbakiak asko igo daitezkeen. Epe ertainera 200.000 hildako baino gehiago kontatzea ez dirudi puzte handia.

Beti izan dut kantitate harrigarriak irudikatzeke arazo larria. Eskolan unibertsoari buruz ikasten hasi ginenean ezin nuen ulertu gure mundutik kanpo, gure galaxiatik kanpo, oraindik espazio zabalago bat existitzen zela. Edo hobe esanda, razionalki ulertzeko kapaza nintzen, baina ez ikusteko, ez horren imajina bat sortzeko. Niretzako, zenbaki nagusien gainean ber zenbakitxo ñimiñoak jarri arren, ilargitik haratago ez dago neurtzeko modurik.

Proporzio arazo bat dela argi dago, eta izarrekin ez ezik, bestelako zenbakiekin ere gertatzen zait. Diruarekin, esaterako. Agian diruz josita jaiotako izan banintz, Gilito osabaren moduan txanpon mendixken tamaina neurtzen jakingo nuke, noiz diren 500.000 euro eta noiz hogeit hamar milioi. Kapazitate hori ez dut, alabaina, eta «diru asko» labeletik at ezin dut zehaztu kantitate batetik gora doana.

Berdina sumatzen dut medioek Haitikoa bezalako ezberharren irudi eta datuak ematen dituztenean; saiatu, saiitzen naiz, baina ezin imajinatu. Ezin buruaren espazioan kabitu. Sentsazio horrek beti eragin dit ezinegon itzela, errealitatea barneratzeko kapaza ez izatearena, hain zuzen. Horrekin

batera, hitzik gabe, espresatzeko errekurtsorik gabe geratu garenaren beste bat. Irudiak hain dira egun espektakularrak, hain dira galkorak, ez dutela barnerakoiak izateko kapazitaterik, eta kontzeptuak hain dira latzak eta zabalak, ezin ditugula konprenitu.

Ezbeharraren irudikapena

Beharbada sentimendu hau unibertsa delako, askotan artistek ezbeharren gaiak tratatzen dituztenean, monumentaltasun ikusgarrira jotzen dute, horrekin batera dramatismoa eta hain kristaua den kulparen ideiak bultzatuz zabal-ki, tamainak eta zamak ezinegona espresatzeko posibilitate bakarra eskainiko balute lez. Adibide gisa, Parisko Grand Palaisen ireki berri den Christian Boltanski artistaren erakusketa. *Monumenta* zikloaren barnean, espazioak jada proportzio erraldoien beharra ezartzen duelarik, *Personnes* erakusketa proposatzen du Boltanskik. Hitz jokoa, frantsez, etimologiaren altxor baten bidez, «personne» hitzak pertsona eta inor ez esan nahi duelako aldi berean.

Sartu eta eraikinaren nabe izugarrian zehar denetariko jantziak aurkitzen ditugu zoruan hedatuta, karratuetan antolatuta. Gonek, berokiek, txamarrek, atorrek hiri baten zabalguneko blokeen plantak sortzen dituztela pentsatuko luke batek, haien artean osatzen diren kaleetan barrena ikusleak paseatuz doazelarik. «Hiriaren» atzean, profetaren mendia antzaz, arropaz osatutako muino itzela. Honen gainetik garabi batek janzki batzuk hartu, metro batzuk altxa eta erortzen uzten ditu berriz ere; airean sortzen dituzten forma estetikoek begirada liluratzen dute. Garrantzitsua da halaber espazioan barreiatzen den soinua, bihotz taupadena, erakusketa zamatsua eta astuna bihurtuz.

Boltanskiren lanean holokaustoa askotan da presente, eta oraingo honetan aipamena zuzena ez bada ere, horren aurak espazioan dirau. Agertokia eraginkorra da: estutasunetik ihes egiteko, lekutik ateratzea da ikuslearen pentsamen-

du indartsuena. Eta hor sartzen da kulpa jokoan, beste batzuek ezin izan zutela ihes egin gogorarazten zaigulako zozulitasunez. Guk, aldiz, alde egin dezakegu.

Erruaren estrategia fazatizat jotzen dut nik. Oso erraza da norbait errudun sentiaraztea, errazegi. Bai, ezbeharrak tamalgarriak dira. Baina kulparen sentimendu eraginak ez du arazoekiko benetako gogoeta bat bultzatzen; kulpa eta gero, agian batek Haitiren berreraikuntzarako diru apur bat emango du, hobeto sentituko da eta arazo konpondua. Hilarabete barru, ordea, Haitik telebistan agertzeari uzten diotanean gaia zaharkitua dagoelako eta berriak berri izan behar duelako, haitiarrak egoera ziztrin eta penagarri berean aurkituko dira.

Haiti munduko lurralderik pobreena da. Biztanleriaren ehuneko laurogeia pobrezian bizi da, ehuneko berrogei eta hamalaua pobrezia absolutuan. Eraikuntza prekarioa da, edozein materialekin eta edozein modutan egindakoa. Errepideek Euskal Herriko mendietan orain mende bat aurkitzen ziren bidexken antza omen dute. Dardara txikienarekin, dena hondoratzen da. Ez dago apenas ospitalerik, ez medizinarik. Lurrikara ezbehar izugarria izan da, noski; dena den, ezbehar nagusia hildako horien guztien atzetik dagoen miseria ikusten eta aztertzen uzten ez digutela da. Benetan garrantzitsuak diren galderak ez dira egiten.

Betiko istorioa, eta hala ere, betiko isiltasuna.

Eztabaida, etika, miseria

2008ko Manifestan ikusi nuen asko hunkitu ninduen lan bat. Belgikako Renzo Martens artistaren pelikula bat zen, edo hobe esanda, momentu horretan prestatzen ari zen film luze baten bertsio motzagoa. *Episode III* izeneko lan hau hasi aurretik, Martensek garai luzeak pasa zituen Afrikan bidaietan, eta GKE zein kazetari askoren lanek zalantza etiko aipagarriak sortarazi zizkieten. Izan ere, bere aburuz bai batzuk bai besteak bertakoen miseriaz baliatzen dira grafiko-

ki, argazkiak eta bideoak eginez, gero horiek nazioarteko informazio agentziei salduz eta dirutza bat irabaziz. Argazki horien protagonista direnek, noski, ez dute diruaren izpirik ikusten.

Martensi deigarria iruditu zitzaion argazkilaria gehienei beren buruen posizioaren inguruko galderarik ez sortzea. Ez al ziren beraiek ere muturreko pobreziaren esplotatzaile? Mundu garatuak beste lekuetan zer gertatzen den ikusteko eskubidea badu ere, ez al gara irudi horien kontsumo kapitalista eta ustiatzailea bultzatzen ari?

Galdera horietatik abiatu zen *Episode III* lana. Martensek Kongora bidaiatu zuen, eta herri galdu eta pobretuetako biztanleentzat kurtsoak antolatzen hasi zen. Ikasgaia: ezbeharraren argazkilaritza. *Enjoy Poverty* (Goza ezazu pobrezia) neoizko kartel handia kokatu zuen herri horien inguruan, eta haien miserien argazkiak ateratzen irakasten hasi zitzaien, gero saldu ahal izateko. Pelikularen bertsio luzea oraindik leku askotan ikusgai egon ez den arren, ezin ukatu motzak bizarrak zutik jartzen zituela. Ume indargeen angelurik garratzenak zein ziren bilatzera bultzatzen zituen Martensek kongoarrak, argazkirik «onenak» lortzeko. Zenbaitetan, artista ia negarrez, aurpegia garbitzen, purifikazio errito batean bezala, agertzen zen kamara frentean, prozesua oso gogorra zela esanez. So egitea ere ez zen erraza.

Lanak, esan beharrik ez dago, eztabaida anitz sortu ditu. Hasteko, artistaren posizioa bera zalantzarria da, argi dagoelako berak ere pobrezia horren onura lortuko duela lanaren promozioaren bidez. Martensek, noski, badaki, eta hori da hain zuzen luzatu nahi digun arazoa: posible al da irudia komertzioetik aldentzea? Eta ezintasun horren aurrean, nola egin aitzina? Zergatik mendebaldeko argazkilaria batek hartutako argazki batek ez du arazo etikorik sortzen, eta Kongo-ko bizilagun batek ondoko umeari egindakoak aldiz bai?

Hala ere, arte munduaren zenbait esparrutan lana ez da oso interesgarritzat jo. Bertsio luzea joandako apirilean egon zen Londresko Wilkinson galerian ikusgai, eta Dan Cox-ek,

*Friezerako kritikariak, bereak eta bi esan zituen. Esaterako, pelikulak gai gehiegi tratatzen zituela, eta GKEen kontra egiaztatu gabeko akusazioak botatzen zituela. Bestetik, sufrimenduan plazera bilatzen zuela leporatzen zion, hala nola kongoarrak «besteak» bezala tratatzen zituela, ia kolonialismoan eroriz. Nik uste Coxek ez zuela lanaren natura ulertu: izan ere, Martensek ez dizkigu erantzunak eskaini nahi, baizik eta galderak. Eztabaida piztea du helburu, interesgarrri eta beharrezkoak diren gaien gainean bestalde, eta interpretazio bakarra ez du onartzen. Horregatik guztiagatik da bederen *Episode III* erakargarria.*

Desastrearen ostean, ospakizuna

Boltanskiren lanak kulpa sortarazten du epe motz batean; Martensenak, ordea, ezinegon iraunkorra. Bada artea eta politika zuzenean ez liratekeela elkartu beharko defendatzen duen artista eta teoriagile asko, estetikak eta politikak maila desberdinetan jokatzen dutela aldarrikatzen dutenak. Baina hain erraza al da maila desberdinak banantzea? Azken finean, Coxek horretan arrazoia du: Martensen filmak gai asko ekartzen ditu aldi berean. Irudiaren izaerari buruz hitz egiten du. Espektakuluari buruz orobat. Etikari buruz, bestalde. Ezbehar egoera batean hartu beharreko erabaki zailei buruz ere. Arteaz ari da, irudiaren esparruaz, hala nola politikaz eta munduaz.

Ez naiz ni izango arteak nolakoa izan behar duen definituko duena; noski arte orok ez duela zertan politikari buruz hitz egin behar. Izan ere, hobe da politikaz ez aritzea horrekiko jarrera hipokrita bat izatea baino, maizegi gertatzen den zerbait, hain zuzen. Ezbeharrekin jarraituz, New Orleansko bienala da horren adibiderik esanguratsuena. Katrinak 2005ean hiria txikitu zuenean, agerian geratu ziren AEBetako desberdintasun sozialik famatuena. Zonalde pobreenen berreraikuntzak gehiegi luzatu ziren. Egoera horren aurrean, Dan Cameron komisarioak ideia bikaina izan zuen: New

Orleansen bienal bat antolatzea, honela jendea bertara erakarri eta hiriak sufritzen zuen egoera ikusarazteko.

Dirua biltzen hasi zitzaigun Cameron, eta hara milioi bat dolar lortu zuela. Berriz ere zenbakiak dar-dar egiten didate hemen. Diru horrekin erakusketa aretoak konpondu, artista ezagunak gonbidatu, lan berriak produzitu eta irekiera festa harrigarria antolatu zuen. Bere ustetan, hori baitzen hiriarri laguntza emateko modurik onena, ikusgarri bihurtzeko. Ostera, abioiek gonbidatuz beteta alde egin zuten, lanak kutxetan sartu eta egileei bidali zitzaizkien, eta New Orleansko biztanleek haien etxeak konpontzen jarraitu zuten bakardadean.

Artea karitate hipokrita bezala planteatzen denean, hobe pertsianak itxi eta etxean geratzea. Horrek ez du esan nahi, ordea, saiatzeari utzi eta munduari begiak itxi behar dizkionik. Alegia, inork ez du esan arteak zeregin erraza izan behar duenik.¶